

pis, ktorý oslávil už svoje sté výročie. Začal vychádzať v r. 1874 (1873) a jeho začiatky i ďalšie osudy sú úzko spojené s vývojom českej národnej vedy vôbec. Jeho zakladatelia a prví spolupracovníci (J. Kvičala, J. Král, J. Gebauer) sa prihlásili k literárnemu odkazu Jungmanna. Z tematického hľadiska sa dnes orientuje časopis, keď ho 25 rokov nepretržite vydáva Kabinet, najmä na otázky metodologickej v oblasti antickej lingvistiky a literatúry, na problematiku recepcie antickej kultúry našou kultúrou, tiež na latinskú medievistiku a staršiu bohemistiku. Rovnako zaujímavé boli aj referáty venované genéze ostatných časopisov. Sem patria *Graecolatina Pragensia* (Filozofická fakulta Praha), *Sborník prací filozofické fakulty brněnské university*, *řada E* (archeológia, antický starovek, prehistoria), *Graecolatina et Orientalia* (Filozofická fakulta Bratislava), *Zprávy Jednoty klasických filologů* (určené pedagogickým potrebám), *Byzantinoslavica* (časopis medzinárodného významu). O odborných časopisech referovali J. Janda, A. Frolíková, R. Dostálová, J. Pečírka, M. Okál, J. Bažant, V. Vavřínek.

Účastníci konferencie prijali na záver uznesenia k prehĺbeniu svojej práce na úseku antickej vied s pevným rozhodnutím schádzať sa na takýchto užitočných stretnutiach i v budúcnosti.

P. Blaho

Mezinárodní právněhistorické kolokvium v Lipsku

Ve dnech 5.-6. dubna 1977 se konal v Lipsku na počest 2 730. výročí legendárního založení Říma (21.4.753 př.n.l.) zajímavý mezinárodní sjezd právních historiků věnovaný převážně římskému právu a nazvaný "Römische Geschichte, Römisches Recht und aktuelles Recht. Methodologische Grundfragen. Die Erforschung des Römischen Rechts in den sozialistischen Ländern".

Kolokvium uspořádala sekce dějin na univerzitě Karla Marxe v Lipsku ve spolupráci s badatelskou skupinou pro šíření římského práva (*Gruppo della ricerca sulla diffusione del Diritto Romano*), jejímž prezidentem je prof. Catalano ze Sassari.

Kolokvium zahájil, za poměrně početné účasti vědců ze socialistických zemí, výpravy italských badatelů a místních zájemců, hlavně z řad studentstva, ředitel sekce dějin lipské univerzity prof. Loch a pak už probíhalo vlastní jednání sjezdu.

Úvodní poznámky přednesli za německé vědce vedoucí skupiny ze sekce dějin místní univerzity prof. Günther (zdůraznil, že římské právo je vynikajícím pramenem pro studium práva, že antické ekonomické vztahy se promítaly do jeho přílehlavých právních formulací, jež přináší i nadčasová řešení, a že dějiny římského práva jsou vlastně dějinami výkladu práva) a za italské badatele prof. Catalano (hovořil zejména o politických aspektech nejstarších římských dějin a o vzniku Říma násilným aktem, nikoli pozvolným vývojem).

Základní úvahy o poslání kolokvia pro všechny vědce, kteří se zabývají středověkem, nazvané "Ř í m s k é d ě j i n y, ř í m s k é p r á v o a a n t i c k é p r á v o. V ě d e c k é h i s t o r i c k é ú v a h y" proslovil neúnavný organizátor historických a právněhistorických akcí v NDR prof. Irscher z berlínské akademie věd. Věnoval se přitom též významu historickoprávní německé školy a Mommsenova životního díla, aniž však obojí kriticky zhodnotil. Římské právo označil za významný článek právních dějin. Protože se tento obor pěstuje v každé zemi jinak, je tím více zapotřebí těsné mezinárodní spolupráce s příbuznými odborníky, zvláště pak s historiky starověku.

Kolokvium pak jednalo ve třech tematických okruzích. Nejširší z nich, "Ř í m s k é p r á v o a ř í m s k é d ě j i n y", vyplnil celý zbytek prvního dne zasedání.

Protože sovětští představitelé prof. Galanza a Štajermanová se omluvili, jejich příspěvky do kolokvia byly přečteny v jejich nepřítomnosti.

Nehledě na některé nepřesnosti při používání právních pojmů (jako *possessio*, *possessor* či *peculium*) byl velmi závažný referát prof. Štajermanové z Moskvy: "Ř í m s k é p r á v o a ř í m s k á s p o l e č n o s t". Autorka nejprve ocenila význam římského práva proto, že četné důležité prvky římské společnosti (jmenovitě vztahy mezi pánem a otrokem, pánem a propuštěncem aj.) nelze zjistit z jiných pramenů. Toto právo velmi pružně reagovalo na změny ve společnosti. Nelze tedy mluvit o římském konzervativismu, když nová právní úprava následovala vždy velmi záhy po zjištění dané společenské potřeby. Římské právo se také neomezovalo jen na oblast soukromoprávní, takové pojetí je třeba revidovat s přihlédnutím ke společenským vztahům té které doby. Důležitá byla zásada platná v antickém Římě (na rozdíl od např. kapitalistické společnos-

ti, kde vlastník může klidně nechat půdu ladem), že půdu nutno řádně obdělávat, ať už jednotlivcem nebo kolektivem. — Dále autorka nastínila obtíže, které se staví v cestu objektivnímu zjišťování historické skutečnosti (hlavně kolísavost výkladu podle společenského postavení pisatelova a mezery v pramenech, zvláště pokud jde o západní provincie) a s tím souvisící nezpracovanost různých právních vztahů (tak právní postavení kolónů, měst, vesnic atd.). Je přirozené, že věnovala mnoho pozornosti své badatelské doméně, totiž právnímu postavení otroků a četných druhů lidí polosvobodných v římské společnosti (mezistupně sahaly od úplné svobody až po otroctví). Sledovala přitom vývoj těchto rozmanitých sociálních a právních vztahů, zvláště za podmínek zhoršování hospodářské situace, zostřování třídního boje a teroru proti otrokům a později i proti kolónům. Zásahy státu do těchto otázek sílily za císařství.

V rámci tématu "O d r a z t ř í d n í h o b o j e v ř í m s k é m p r á v u" hovořil prof. Härtel z Lipska o třídních bojích za republiky a zvláště za principátu (např. známé a hrůzné sc. Silanianum z r. 10 n.l. zůstalo nezměněno v platnosti 200 let). Přitom se římské právo neustále přizpůsobovalo stavu soudobé společnosti. Na doklad svých tvrzení autor uvedl četné římské zákony, ale bez bližšího výkladu a hodnocení.

Dopolední zasedání mělo jako poslední bod programu referát prof. Capogrossi-Colognesiho z Posy o pojetí vlastnictví v díle římské právní vědy jakožto výrazu změněných výrobních vztahů v římskoitalské společnosti v posledních letech republiky, ale tento referát odpadl pro nepřítomnost autora.

Námětem obecnější povahy "Ř í m s k é p r á v n í d ě j i n y a a n t i c k é p r á v n í d ě j i n y" se odpoledne zabýval prof. Ferenczy z Budapešti. Hlavní hodnotou jeho příspěvku, který se soustřeďoval na dopad vědeckého směru *Antike Rechtsgeschichte*, který svého času vzbudil velkou pozornost, byl jasný a přehledný výklad.

Naproti tomu referát nestora sovětských právních historiků prof. Galanzy z Moskvy byl spíše speciální povahy ("I d e j e n a t u r á l n í h o p r á v a v d ě j i n á c h ř í m s k é h o p r á v a") a vyznačoval se svěžím pojetím stále živého problému vlivů řecké filozofie na římské právo. Při studiu jednotlivých momentů naturálního práva rozvinul autor zvláště učení stoiků a názory Ciceronovy.

Velmi blízkou látku si zvolil Mgr. Giaro z Varšavy: "Ř í m s k é p r á v o a ř e c k á f i l o z o f i e", podanou ovšem v obecnější rovině. I za tehdejšího úzkého spojení mezi právníky, řeční-

ky a filozofy chápe G. řecké vlivy na římské právo jen jako nepřímé, zprostředkované, zasahující hlavně metodiku a ideologii.

Italští profesori, kteří jsou většinou výtečnými řečníky, tentokrát překvapili tím, že jako ostatní všechny referáty četli a protože byly příliš dlouhé, četli je se spěchem, který jejich obsah značně znehodnocoval. To platí zejména o vystoupení prof. Mazzy z Catanie, který se zevrubností hodnou většího tématu rozebíral dílo a názory Ettorea Ciccottiho 1863-1939, italského badatele, který se nejprve věnoval studiím právnickým a poté dějinám starověku, zejména antické civilizace a antického otroctví.

O zajímavějším námětu hovořil prof. Lana z Turina (kde mimochodem existuje katedra antického řečnictví), totiž o vzdělávání římských řečníků a právníků v antickém Římě. Zatímco nebylo žádného systému pro výuku práva (studující se museli spokojit metodami obecně užívanými a tím, co pochytili z praxe velkých juristů), u řečníků tomu bylo jinak. Studium u rétorů bylo studiem filozofickým, dělo se soustavně a jeho účelem bylo osvojit si takovou techniku řeči, aby studující mohl úspěšně zastávat jakýkoli názor či stanovisko; v ústech rétorů se *z i u s c e r t u m* stávalo klidně *i u s d u b i u m* a naopak. Adepti řečnictví se cvičili na návrzích zákonů, jež museli buď schvalovat nebo potírat. Pro své povolání museli mít ovšem též určité znalosti práva a rozumět právnickým hlediskům. Časem pak byli řečníci významnější než právníci (rozumí se řadoví právníci) - jimi se stávali ti, kdo se nemohli uplatnit jako řečníci.

Ekonomické problémy v právních pramenech a s nimi souvisící metodické aspekty rozebíral prof. Melillo ze Salerna. Je pravda, že právníci se ve svých rozhodnutích nemohli opírat o hlediska hospodářské povahy, ale to ještě neznamená, že by o těchto momentech nevěděli, jak tomu nasvědčují zejména četné právní instituce v oblasti věcného práva.

Na téma "Ř í m s k é p r á v o j a k o s o u č á s t k u l t u r n í h o d ě d í c t v í" vyzdvihla doc. Huchthausenová z Rostocku některé zásadní momenty třídního chápání římského práva, že upravovalo právní vztahy mezi sobě rovnými, tj. mezi členy vládnoucí třídy, že však některé a zvláště osobní vztahy nebyly upraveny jasně a vhodně, že vládnoucí třída neměla zájmu na přesnějším uspořádání, kdežto lidové vrstvy, které takový zájem měly, zase k tomu neměly moc. Mezi ryze teoretickými otázkami se zabývala relativní samostatností právních norem a napětím mezi obsahem a formou normy. V pozdějších formacích se z římského práva daly nejlépe použít normy, jež měly funkci pořádací (nikoli potlačující). Studium římského práva vede k tomu, že právníci mají o Římské říši méně iluzí než jiní

odborníci. Moderní civilisté však již nejdou dále než do kapitalistického práva, což vede k nepochopením různého druhu.

Prof. Günther z Lipska si zvolil "Historické problémy pozdně římského vulgárního práva" pro zhodnocení zásadního významu tohoto důležitého mezistupně z hlediska právněhistorického. Vulgární právo nebylo uzavřeným systémem, mísily se do něj i prvky křesťanské a germánské. Přinášelo některá nová pojetí (např. možnost prodat *peculium* nebo změnu *precaria* v úplatnou smlouvu), jež lépe odpovídala současné skutečnosti, a vlastně umožnilo přežití římského klasického práva. Ve vulgárním právu se již jasně zračí přechod k feudalismu. Zobrazuje skutečnou právní situaci své doby výstižněji než justiniánské právo. Pro poznání klasického práva je nepostradatelným pramenem. Nutno ovšem vždy počítat s tím, že prameny tohoto práva jsou v podání členů vládnoucí třídy značně deformovány.

Ve svém příspěvku "Používání římského práva v Langobardské říši a princip personality práva" tvrdil doc. Kalex z Lipska, že langobardské právo 7. a 8. století nebylo tolik poplatné římskému právu jako tomu bylo na jiných územích bývalé Římské říše a že do něho pronikalo jen oklikou přes právo vizigótské. Princip personality práva se projevoval v tom, že Římané, usedlí v langobardském království (což byli malí a střední *possesores*), žili podle svého práva a platili Langobardům daně, ale měli své nemovitosti.

Druhého dne dopoledne byl na pořadu další tematický okruh "Římské právo a aktuální právo".

Na stejnojmenné téma hovořil prof. Hanga z Kluže, nejprve o významu římského práva v socialistických zemích a poté o důvodech, proč se mohlo římské právo uplatnit i ve formaci feudální a kapitalistické, a to jako univerzální právo výrobců zboží.

Stejně tak nazval své vystoupení prof. Schipani ze Sassari, ovšem s docela jiným obsahem. Zprvu připomněl dnešní praxi v západních státech, kde romanisté pěstují a musejí pěstovat vedle římského práva též právo moderní, což se projevuje i v jejich tvorbě (ovšem to není otázka metody, nýbrž praktická nutnost vyplývající z oslabeného postavení římského práva v těchto státech - M.B.) a něco podobného shledává i v minulosti (humanisté, historickoprávní škola, pandektisté - tam ovšem šlo o římské právo jako právo platné - M.B.). Prameny moderního práva (roz. kapitalistického - M.B.) jsou závislé na římském právu a tuto romanistickou tradici je třeba posilovat. Studium římského práva vede ke kritice práva moderního a zkušeností z minulosti lze využít v budoucnu. Vlivu romanistické tradice by prospěla

mezinárodní spolupráce v právu soukromém i veřejném, rýsuji se i možnosti unifikace práva, např. v Latinské Americe.

Obsah svého příspěvku "Některé aspekty pozdějšího působení římského práva v socialistickém právním řádu" upřesnil doc. Baranowski z Lipska v tom smyslu, že jde o římské právo soukromé v historickém vývoji. V dalším však tvrdil, že římské právo se v socialistickém občanském právu docela rozplynulo a že toto právo vyššího historického stupně je nezávislé na právu římském, což prý dokazuje četné právní instituce socialistické, které římské právo neznalo.

Těmto názorům v diskusi oponoval prof. Rebro z Bratislavy (rozhodující je, zda a do jaké míry socialistické právo zdědilo římskou právní kulturu), Pólay ze Szegedu (který uvedl několik římskoprávních institucí, jež platí i v socialistickém právu) a též dr. Csillag z Budapešti v příspěvku "Dobrá víra" v římském a v aktuálním právu", kde dokazoval, že právě bona fides je jedním z přesvědčivých důkazů, jak nosná římskoprávní idea žije dále v socialistickém právu.

Dr. Ziegler z Jeny shrnul ve stati "Význam dějin římského práva pro vzdělání socialistických právníků" hlavní úkol římského práva v požadavku, aby svými vnitřními hodnotami pomáhalo při výchově právníckého dorostu.

Jediným účastníkem kolokvia, který hovořil o kanonickém právu, byl dr. Dummer z Berlína ("Kanonické právo. Jeho vztah k římskému právu a jeho význam jakožto dějinného pramene"). Tvrdil, že k porozumění římskému právu je třeba znalostí z *ius ecclesiasticum*, což pak vede k cenným výsledkům, protože některé římskoprávní vztahy se dají pochopit jedině z kanonického práva.

(K tomu připomínám, že ve dnech 16.-18. února 1978 se na katolické univerzitě v Lateránu (Pontificio Istituto 'Utriusque iuris') konalo kolokvium *Diritto Romano - Diritto canonico*, jehož účelem bylo ujasnit přínos římského práva právu kanonickému v minulosti i v přítomnosti. Kolokvium pracovalo rovněž ve třech tematických skupinách, vždy se třemi referáty a ke každému z nich hovořil jeden kanonista a jeden romanista:

- I. Římské právo základem pro 'Normae generales' Codexu iuris canonici
1. Výklad práva; 2. Ekvita; 3. Obyčej

II. Právo osob

1. Termíny a pojmy auctoritas, potestas, iurisdictio;
2. Jednání osob: vady právních úkonů;
3. Manželství

III. Knihy IV-V Codexu iuris canonici

1. Actio - contestatio iuris;
2. Důkaz - rozsudek - odvolání;
3. Odpovědnost u trestných činů (neznalost, dolus ...) v V. knize Codexu iuris canonici.)

Tematický okruh "Studium římského práva v socialistických zemích" zahájil odpoledne prof. Pólay stejnojmenným referátem (tuto látku soustavně a do hloubky sleduje). Nejprve pojednal o postavení římského práva v socialistických zemích vůbec a poté přehledně vyložil, jakým způsobem se římské právo studuje v jednotlivých státech a v čem spočívají odchylky v pojetí tohoto oboru pro účely pedagogické. Zvláště podrobně vysvětlil způsob výuky římského práva ve své zemi, kde má funkci úvodu do právní vědy a do občanského práva; zvláštností maďarského pojetí jsou také učebnice římského práva, jež se zakládají na Gaiově systematice (personae, res, actiones).

Z minulého století vycházel prof. Kupiszewski z Varšavy: "Římské právo a římské zákonodárství v 19. a 20. století." Důkladně probral dějiny celé této doby, zvláště pak vědecké romanistické školy, které usměrňovaly chápání římského práva ve své době; přitom neopomenul zdůraznit právě Mitteisovu školu v Lipsku. Pro referenta je palčivou otázkou, jakým způsobem máme předvádět římské právo vzdělaným vrstvám. Je přesvědčen o tom, že nejdříve musíme pozměnit své metody a snažit se o co největší možnou popularizaci římského práva.

Bilanci tvorby marxistických právních romanistů za posledních 30 let obsahoval referát prof. Rebra "Doterajšie výsledky právnej romanistiky v socialistických štátoch". Autor podal hodnotící přehled uveřejněných učebnic, studií a diskusí z oblasti převážně soukromého práva (jen zčásti práva ústavního a procesního); pojednal také o tom, jak římské právo ovlivnilo ve středověku a novověku právo na územích dnešních socialistických států. Ve svém přehledu zdůraznil ideologický přínos marxistických romanistů ve srovnání s romanisty buržoazními. Počítá, že přes nepříznivé pracovní podmínky vytvořili marxističtí badatelé kromě učebnic asi 300 monografií a studií uveřejněných v národních jazycích doma nebo ve světových jazycích v cizině.

Výlučně metodologické příspěvky byly vlastně jen dva. Dr Blaho

z Bratislavy ("K metodologii v oblasti výzkumu římského soukromého práva") považuje pro marxistickou romanistiku za škodlivé zdůrazňovat historický význam římského práva; spíše máme v římském právu spatřovat nástroj pro pochopení buržoazního práva a úvod do socialistického práva občanského. Zdůraznil soudobý směr v italské romanistice, který již pracuje metodou historického materialismu (De Martino) nebo ji aspoň bere v úvahu (Guarino, Labruna aj.). Položil otázku, které jiné metody kromě metody dialektického a historického materialismu lze oprávněně používat v marxistické romanistice (např. metodu historickodogmatickou, srovnávací, ale jen zčásti kritickou metodu interpolační).

Sám jsem se pod názvem "Za intenzivnější marxistické studium římského práva" zaměřil především na kritiku dosavadní marxistické romanistiky (a pak na dva konkrétní problémy, totiž římských společenských tříd vůbec a plebejů zvláště).

Poslední referát kolokvia doc. Wolodkiewiczze z Varšavy jsem již nevyslechl, protože jsem musel spěchat na vlak, ale jeho obsah je srozumitelně dán názvem: "Římské právo v programu právnických studií v Polsku".

Při tak bohaté náplni kolokvia není divu, že diskusím nebylo možno věnovat mnoho času. Přece se však objevily cenné diskusní příspěvky jako např. po uvedeném referátě doc. Baranowského nebo když prof. Pólay rozlišoval vlastnictví nad otrokem od vlastnictví nad ostatními věcmi a hájil tak tezi předčasně zesnulého maďarského romanisty Diósiho, podle něhož se vlastnictví *in bonis* v klasické době týkalo jen vlastnictví nad otrokem, jež tedy mělo zvláštní povahu a nebylo proto *dominium*. Proti tomu vystoupil prof. Kupiszewski (o římských otrocích nelze mluvit obecně, je třeba rozlišovat různé jejich kategorie s různým právním postavením) a Rebruc (odlišné chápání vlastnictví nad otrokem by ve svých důsledcích podrylo samotné základy třídního chápání otrokářského státu).

Zasedání kolokvia se konala v důstojném senátním sále lipské univerzity; organizace i ubytování hostů byly velmi dobré.

Domnívám se, že snad všichni účastníci sdílejí můj názor, že lipské kolokvium bylo velice užitečné a že by marxistické romanistice opravdu prospělo, kdyby se podobných setkání konalo více, pokud možno alespoň jednou za rok.

M. Bartošek